

Magdalena Rojek-Nowosielska

Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu

PODMIOTY RYNKOWE I PAŃSTWO WOBEC SPOŁECZNEJ ODPOWIEDZIALNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTW

Streszczenie: W artykule podjęto próbę omówienia negatywnych aspektów związanych z funkcjonowaniem rynku, ze szczególnym naciskiem na efekty zewnętrzne. Punktem odniesienia do przedstawionej sytuacji stała się koncepcja społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Autorka sugeruje, że realizowanie jej zasad może być jednym ze sposobów na niwelowanie niedoskonałości mechanizmu rynkowego (a dokładnie efektów zewnętrznych). Dodatkowo, dla pełniejszego ukazania obrazu społecznej odpowiedzialności, omówiono kwestie poziomów i obszarów społecznej odpowiedzialności. Autorka wskazuje także, iż dodatkowym problemem w prowadzonych rozważaniach jest brak doprecyzowania granicy społecznej odpowiedzialności.

Słowa kluczowe: społeczna odpowiedzialność przedsiębiorstw, efekty zewnętrzne, gospodarka rynkowa.

1. Wstęp

Niemożliwe jest wyliczenie wszystkich problemów, z którymi borykają się współczesne społeczeństwa. Mogą one bowiem dotyczyć występujących nierówności społecznych, patologii, ubóstwa, chorób cywilizacyjnych, zanieczyszczenia środowiska. Mogą to być także problemy ze znalezieniem pracy, trudności w gospodarowaniu posiadanymi środkami utrudnione dodatkowo przez inflację, kryzys gospodarczy czy nieuczciwą konkurencję. Trudno jednocześnie znaleźć rozwiązanie niwelujące wszystkie te problemy, tak ogólnie wyliczone bowiem problemy mogą mieć wiele różnych źródeł. Wydaje się jednak, że część z nich można sprowadzić do wspólnego mianownika – gospodarki rynkowej, a dokładniej do występujących niedoskonałości rynku. Powodować one mogą między innymi zjawiska destabilizujące gospodarkę (np. inflację), występowanie nierówności, efektów zewnętrznych, nieuczciwe zmniejszanie szans innych uczestników wymiany rynkowej itp.

Pojawia się zatem pytanie – kto powinien niwelować negatywne skutki gospodarowania? Czy mają to być główni uczestnicy wymiany rynkowej (czyli przedsiębiorstwa, gospodarstwa domowe i państwo), jeśli tak, to jaki powinien być udział każdego z nich? Historia Polski pokazuje, że zbyt duża ingerencja państwa w gospo-

darke może nie przynieść zadowalających rezultatów, z drugiej strony mechanizm rynkowy jest także zawodny i powoduje występowanie „skutków ubocznych”. Przychodzi jednak na myśl koncepcja, dzięki której możliwa jest próba pogodzenia obu stron. Mowa tu o społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw (SOP). Jej istota, ujęta w dużym skrócie, polega na uwzględnieniu przez przedsiębiorstwa społecznych aspektów podczas swojej działalności. Można zatem, zachowując zasady gospodarki rynkowej, realizować niektóre zadania z „obszaru” państwa, tym samym nie tyle odciążając państwo, ile ponosząc odpowiedzialnie konsekwencje za skutki prowadzonej działalności.

Zatem w niniejszym artykule autorka będzie zmierzała do przedstawienia istoty koncepcji społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw w odniesieniu do występujących mankamentów gospodarki rynkowej (a dokładnie do efektów zewnętrznych). Artykuł jest także próbą pokazania, że jednym ze sposobów niwelowania występujących mankamentów rynku może być realizowanie idei społecznej odpowiedzialności.

2. Gospodarka rynkowa i jej mankamenty

W modelowym ujęciu gospodarka rynkowa posiada wiele założeń, które w rzeczywistości są trudne do spełnienia. Wymienić tu należy między innymi założenie dotyczące funkcjonowania w gospodarce tylko dwóch podmiotów – gospodarstw domowych i przedsiębiorstw. Działają one na rynku doskonałej konkurencji, na którym jest wielu konsumentów i producentów wytwarzających jednorodne dobro; poszczególni uczestnicy rynku nie mają wpływu na poziom i zmiany cen, są oni doskonale poinformowani o cenach i ofertach rynkowych, a wszelkie informacje rynkowe są darmowe; istnieje swoboda zawierania transakcji oraz swoboda wejścia i wyjścia z rynku. Każda dokonana transakcja powoduje przepływ towarów i pieniądza między uczestnikami rynku, nie wywołując żadnych skutków ubocznych. Konsumenty podejmują swoje decyzje suwerennie, w zależności od swych potrzeb, gustów, upodobań i cen relatywnych. Producenci zaś decyzje uzależniają między innymi od swoich zasobów produkcyjnych, możliwości finansowych oraz cen relatywnych¹. Modelowe ujęcie gospodarki rynkowej pokazuje, że w rzeczywistości jej założenia nie mogą zostać zrealizowane, ponieważ na przykład producenci świadomie dążą do różnicowania produktów (choćby przez reklamę, kształtowanie marki itp.), a założenie, że istnieją tylko dwa podmioty, pomija funkcjonowanie państwa. W obecnych czasach, rozwinięte gospodarki rynkowe mają charakter mieszany, co oznacza, że mechanizm rynkowy jest uzupełniany, niekiedy zastępowany i korygowany przez państwo. Przytoczone wcześniej założenia, charakteryzujące model czystej gospodarki rynkowej, są trudne do spełnienia, ponieważ:

¹ B. Klimczak, *Mikroekonomia*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 82, 83; zob. też: T. Gruszecki, *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 60, 61.

- konsumenci i producenci, żyjąc w warunkach ciągłej niepewności i zmian, często podejmują decyzje na podstawie **ograniczonych informacji**, często także na podstawie przewidywań dotyczących przyszłości, które mogą okazać się błędne,
- na rynku może być zgłaszany popyt na **dobra uznawane za szkodliwe społecznie** (np. alkohol, papierosy, narkotyki, niektóre leki itp.),
- uczestnicy wymiany rynkowej często wybierają możliwość zapewnienia sobie trwałej przewagi nad rywalami poprzez **nieuczciwe zmniejszanie szans** konkurenta w dostępie do dóbr i usług (np. kartelizacja, rujnująca konkurencja),
- w gospodarce występują tzw. **dobra publiczne**, które z jednej strony są powszechnie pożądane, z drugiej zaś (ze względu na to, że mogą być użytkowane przez wszystkich i nikogo nie można wykluczyć) nie ma chętnych do ich finansowania; dlatego też państwo określa pożądany poziom podaży tych dóbr oraz stara się zabezpieczyć środki niezbędne do ich uzyskania,
- w wyniku procesów gospodarowania powstają tzw. **efekty zewnętrzne**, dzieje się tak wówczas, gdy jedne podmioty przerzucają na inne część efektów swojej działalności (np. w postaci kosztów) i jednocześnie nie rekompensują tego w cenie produktu bądź usługi,
- mechanizm gospodarki rynkowej z jednej strony wyzwala silne inicjatywy motywacyjne wśród osób przedsiębiorczych, ambitnych, z drugiej zaś powoduje **występowanie nierówności**, które mogą się stać powodem frustracji, protestów, powiększania się obszarów ubóstwa i w konsekwencji konieczności ingerencji państwa,
- działania rynkowe mogą prowadzić także do występowania **zjawisk destabilizujących gospodarkę** (jak na przykład bezrobocie, inflacja), które mogą (lub powinny) być rozwiązane z udziałem państwa².

Przytoczone ograniczenia związane z funkcjonowaniem rynku potwierdzają jedynie, że modelowy obraz gospodarki w rzeczywistości nie istnieje. I choć należy brać pod uwagę stworzony model, i dokonywać rozważań naukowych, to nie powinno się go traktować dosłownie.

3. Efekty zewnętrzne – koszty i korzyści dla społeczeństwa

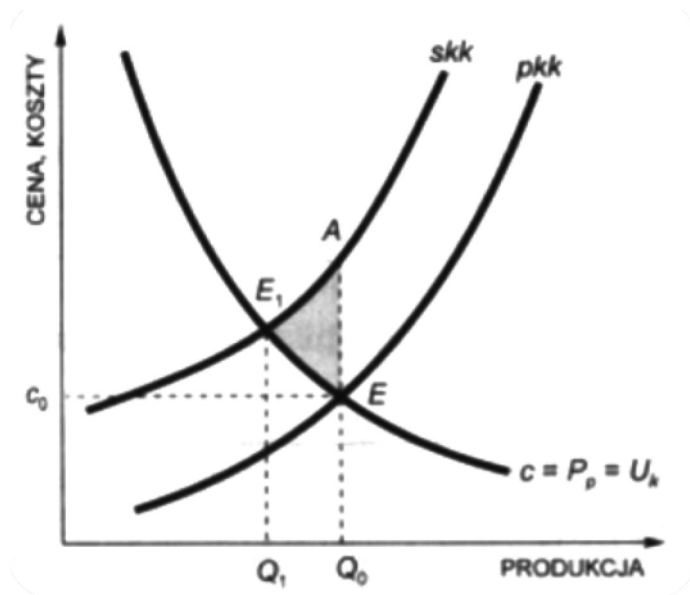
Jednym ze wspomnianych mankamentów związanych z funkcjonowaniem rynku jest występowanie efektów zewnętrznych. Przez efekty zewnętrzne rozumie się „koszty lub korzyści osób trzecich, niepodlegające rekompensacie (opłacie) i powstałe wskutek produkcji lub konsumpcji podmiotu, który nie ponosi kosztów lub nie odnosi korzyści związanych z tymi działaniami”³. Klasycznym przykładem negatywnego efektu zewnętrznego jest emisja szkodliwych substancji do środowi-

² A. Krajewska, *Niedoskonałości rynku i rola państwa w gospodarce*, [w:] R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), *Podstawy ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 199-200.

³ E. Czarny, *Mikroekonomia*, PWE, Warszawa 2006, s. 349.

ska przez przedsiębiorstwo, nieuwzględniona jednocześnie w kosztach wytworzenia produktu. Pozytywnym przykładem efektu zewnętrznego może być tworzenie miejsc pracy, odnowienie elewacji budynku prywatnego (co stworzy przyjemniejsze warunki życia nie tylko jego mieszkańcom, ale także sąsiadom), troska o czystość wokół domu itp.

Dla społeczeństwa występowanie negatywnych efektów zewnętrznych wiąże się z dodatkowymi kosztami, wynikającymi z nieuwzględnienia tego w cenie produktu lub usługi (patrz rys. 1).

Rys. 1. Negatywne efekty zewnętrzne

Źródło: A. Krajewska, *Niedoskonałości rynku i rola państwa w gospodarce*, [w:] R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), *Podstawy ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005, s. 205.

Widoczna na rysunku krzywa krańcowego kosztu prywatnego (pkk) przedstawia faktyczny koszt ponoszony przez producenta w związku z wytworzeniem danego dobra. Natomiast krzywa społecznego kosztu krańcowego (skk), położona wyżej, zawiera w sobie koszt efektów zewnętrznych. Położenie krzywej skk pokazuje, jak powinna w rzeczywistości kształtować się cena i ilość produkowanego towaru lub oferowanej usługi, gdyby producent uwzględnił wszystkie koszty (zamiast wytwarzać ilość Q_0 danego dobra po cenie C_0 powinien ustalić wyższą cenę przy niższym poziomie produkcji, wynoszącym Q_1). Odcinek AE obrazuje natomiast wielkość straty społecznej. Na skutek ułomności rynku powstają dodatkowe koszty, które ponosi w konsekwencji społeczeństwo (płacąc na przykład dodatkowe podatki, żyjąc

w szkodliwych warunkach, zapadając na choroby spowodowane zanieczyszczeniem środowiska itp.).

Do zadań państwa zatem może należeć niwelowanie tych niedoskonałości i dążenie, by powstałe koszty poniósł podmiot sprawczy. Przykładem takiej ingerencji może być nakładanie opłat za korzystanie ze środowiska, kary za nadmierną emisję zanieczyszczeń, udzielanie koncesji na prowadzenie działalności zagrażającej środowisku, wprowadzenie wymogu inwestycji proekologicznych czy uruchomienie systemu bodźców skłaniających do proekologicznych inwestycji⁴. Jednakże poziom i zakres ingerencji państwa w gospodarkę jest niewątpliwie dyskusyjny i zależny od istniejącego w danym państwie modelu polityki społecznej.

4. Rola społecznej odpowiedzialności w niwelowaniu efektów zewnętrznych

W zależności od przyjętego modelu polityki społecznej kształtuje się obszar działania, w którym dominującą rolę może objąć państwo, przedsiębiorstwa albo po części każde z nich. Istnieje jednak rozwiązanie, które z jednej strony przejmuje pewną część odpowiedzialności przypisanej państwu i „przekazuje” przedsiębiorstwom, umożliwiając im jednocześnie wykazanie się inicjatywą i troską w szeroko rozumianym prospołecznym obszarze działalności. Mowa tu o postępowaniu zgodnym z ideą społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw. Definicji tego pojęcia w literaturze przedmiotu można znaleźć wiele, jednak ciekawe wydaje się rozumienie społecznej odpowiedzialności ujęte w manifestie z Davos z 1973 roku. Uczestnicy tego sympozjum wyraźnie podkreślili (w opozycji do M. Friedmana), że zadaniem przedsiębiorstwa jest nie tylko dążenie do osiągania zysków, ale też szczególna służba wobec szeroko rozumianych interesariuszy. „Kierownictwo powinno służyć zarówno klientom, współpracownikom, kapitałodawcom, jak i całemu społeczeństwu, a także równoważyć odmienne interesy wymienionych grup. [...] Wobec klientów *zadawalać ich potrzeby w możliwie najlepszy sposób*; wobec współpracowników *dbać o zapewnianie miejsc pracy i przyczyniać się do humanizacji pracy*; wobec kapitałodawców *zapewnić dywidendy*; wobec społeczeństwa *wykorzystać wiedzę i środki, jakie są mu powierzone dla dobra społeczeństwa i zapewnić przyszłym generacjom wartość życia środowisko*”⁵. Widoczne jest tu szerokie ujęcie zakresu odpowiedzialności, które w literaturze ujmowane jest jako podmiotowe (a dotyczące na przykład pracowników, klientów, dostawców, społeczności lokalnej itp.) oraz przedmiotowe (gdzie wyróżnia się odpowiedzialność ekonomiczną, ekologiczną i etyczną – patrz tab. 1).

⁴ A. Krajewska, wyd. cyt., s. 206.

⁵ H. Steinmann, G. Schreyogg, *Zarządzanie. Podstawy kierowania przedsiębiorstwem*, tłum. L. Matran, Wrocław 1992, s. 59-60, za: J. Filek, *Czy biznes zobowiązuje?* – artykuł ze strony http://www.opoka.org.pl/biblioteka/F/FS/biznes_zobowiazuje.html#p8 [20.02.2006].

Tabela 1. Obszary odpowiedzialności

OBSZAR ODPOWIEDZIALNOŚCI		
ekonomiczny	ekologiczny	etyczny
<ul style="list-style-type: none"> – prowadzenie działalności gospodarczej zgodnie z obowiązującym prawem, – zapewnienie bezpieczeństwa finansowego pracownikom i właścicielom (akcjonariuszom), – prowadzenie uczciwej konkurencji i reklamy, – uwzględnienie kryteriów odpowiedzialności etycznej i ekologicznej prowadzonej działalności gospodarczej, – troska o stałą poprawę jakości produktów, – doskonalenie metod zarządzania, – publikowanie rocznych raportów finansowych 	<ul style="list-style-type: none"> – przestrzeganie obowiązujących przepisów w zakresie ochrony środowiska, – minimalizacja szkód środowiskowych we wszelkich działaniach, – ograniczenie zużycia energii i zasobów naturalnych, – zmniejszenie negatywnego wpływu produktu na środowisko, – podejmowanie odpowiedzialności za wytwarzane produkty w całym cyklu życia produktu, – zapewnienie informacji wszystkim zainteresowanym na temat wpływu produkcji i produktów na środowisko, – zapewnienie bezpieczeństwa środowiska pracy, – publikowanie rocznych raportów ekologicznych 	<ul style="list-style-type: none"> – dostrzeganie skutków własnych decyzji i ponoszenie za nie odpowiedzialności, – kierowanie się poszanowaniem dobra społeczeństwa w ramach ogólnie przyjętych norm, – ograniczenie dążenia do zysku w sytuacji, gdy może to prowadzić do postępowania niezgodnego z ogólnie przyjętymi normami społecznymi, – przestrzeganie istniejącego prawa, – uzupełnianie prawa tam, gdzie go nie ma, – rozwijanie prawa dla etycznych i ekonomicznych reguł konkurencji

Źródło: M. Rojek-Nowosielska, *Kształtowanie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2006, s. 49.

Wskazane w tabeli obszary odpowiedzialności ujmują różne „wskazówki” prawidłowego postępowania. Są one (wskazówki) też bardzo często ujęte w międzynarodowych dokumentach, które składają się na zasady społecznej odpowiedzialności. Mowa tu między innymi o zasadach Global Compact, zasadach prowadzenia działalności gospodarczej przyjętych podczas obrad Okrągłego Stołu w Caux czy Globalnych Zasadach Sullivana. Firmy w różny sposób starają się realizować istniejące zasady społecznej odpowiedzialności. Jedną z najbardziej podstawowych metod jest odniesienie się do wspomnianych międzynarodowych zasad w swoich dokumentach (np. w kodeksie postępowania, kodeksie etycznym itp.). Jako przykład może posłużyć fragment kodeksu postępowania szwedzkiej firmy Sveaskog: „Poza odpowiedzialnością ekonomiczną Sveaskog ponosi odpowiedzialność ekologiczną i społeczną w zakresie prowadzonej działalności. Będziemy prowadzić otwartą komunikację i dialog z naszymi akcjonariuszami, czyli ze społeczeństwem szwedzkim. W związku z powyższym nasze działania muszą spełniać wysokie wymogi jakości. Zarząd Sveaskog przyjął kodeks postępowania, wyjaśniający, w jaki sposób firma Sveaskog powinna postępować jako kontrahent, pracodawca i uczestnik życia społecznego.

Nasze wzajemne relacje, a także relacje z klientami, dostawcami, podwykonawcami i innymi zainteresowanymi podmiotami cechować się muszą uczciwością, profesjonalizmem, szacunkiem i etycznym postępowaniem”⁶. W zakresie odpowiedzialności ekologicznej firma deklaruje, że „przepisy prawa, rozporządzenia i normy stanowią minimum warunków naszego działania. Zarząd przyjął politykę ekologiczną, wyznaczającą Sveaskog ambitniejszy poziom wymogów. Sveaskog przyjmuje na siebie odpowiedzialność za rozwój wartości społecznych w branży leśnictwa. Poprzez naszą działalność w sektorze leśnictwa pragniemy stworzyć odpowiednie warunki dla dobrobytu i wzrostu gospodarczego, zrównoważonego rozwoju ekologicznego i aktywnej rekreacji w społecznościach lokalnych, wszędzie tam, gdzie Sveaskog prowadzi swoją działalność”⁷.

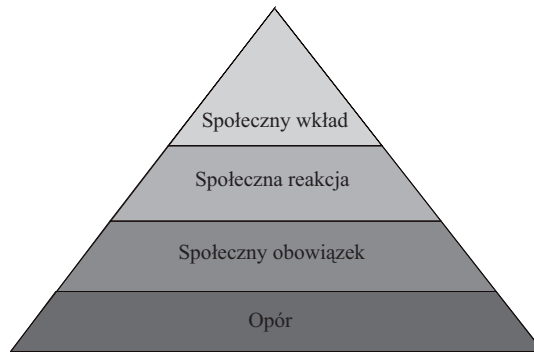
Są to dość ogólne postanowienia, bo nie precyzują na przykład ograniczenia zużycia energii i zasobów naturalnych, podejmowania odpowiedzialności za wytwarzane produkty w całym cyklu życia produktu, zapewnienia informacji wszystkim zainteresowanym na temat wpływu produkcji i produktów na środowisko, zapewnienia bezpieczeństwa środowiska pracy czy publikowania rocznych raportów ekologicznych. Mimo że głoszone deklaracje są ważnym elementem społecznej odpowiedzialności, to jednak najważniejsze jest, by przytoczone oświadczenia miały swoje odzwierciedlenie w codziennej działalności gospodarczej, by deklaracje pisemne nie pozostały jedynie na papierze.

Inną dyskusyjną kwestią w kontekście powstawania, a następnie niwelowania efektów zewnętrznych jest tzw. granica odpowiedzialności i wynikający z niej poziom odpowiedzialności. W niwelowaniu efektów zewnętrznych dużą rolę przypisuje się z jednej strony państwu, z drugiej zaś samym przedsiębiorstwom (można by rzec – sprawcom). Tu należy zaznaczyć, że wśród osób zajmujących się problematyką społecznej odpowiedzialności istnieją podzielone zdania odnośnie do granicy, która „oddziela” zadania „powinnościowe” przedsiębiorstw (narzucone np. przez państwo i wynikające z przyjętych przepisów prawa) od tych, które świadczą o realizowaniu zasad społecznej odpowiedzialności (czyli – w myśl wielu definicji – podejmowane dobrowolnie i wykraczające poza ustanowione wymogi prawne). Jedni uważają, że stosowanie się do przepisów prawa jest czystym obowiązkiem firm (czy też szerzej – organizacji), inni zaś mówią, że już sam fakt przestrzegania przepisów może być przejawem odpowiedzialnego działania. Świadczyć bowiem może o rzetelnym, uczciwym traktowaniu reguł przyjętych w danym społeczeństwie i uznanych za pewne minimum.

Warto odnieść się tu do klasyfikacji zaproponowanej przez R.W. Griffina. Wydzielił on cztery poziomy odpowiedzialności społecznej przedsiębiorstw (rys. 2).

⁶ Kodeks postępowania firmy Sveaskog, dostępny na stronie: <http://www.sverigefiskekortet.com/Documents/Om%20Sveaskog/Polish%20code%20of%20conduct.pdf> [15.01.2010].

⁷ Tamże.

Rys. 2. Poziomy odpowiedzialności

Źródło: na podstawie: R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 152-153.

Najniższa platforma, tak zwany *opór* wobec społecznych zobowiązań, dotyczy firm, które robią niewiele, by rozwiązać problemy społeczne czy ekologiczne. W przypadku zaś zaistnienia wspomnianych sytuacji, typową reakcją dla takich przedsiębiorstw jest wypieranie się odpowiedzialności lub tuszowanie sprawy.

Drugi poziom – *społeczny obowiązek* – to podobnie jak we wcześniejszej klasyfikacji sytuacja, w której organizacja gotowa jest zrobić wszystko, czego od niej wymaga prawo i nic poza tym. „Taka firma zainstaluje urządzenia oczyszczające wymagane prawem, nie będzie natomiast skłonna instalować sprzętu o wyższej wydajności, mimo że zapewnia on jeszcze wyższy stopień oczyszczania”⁸. Trzeci poziom, tak zwana *społeczna reakcja*, obejmuje te przedsiębiorstwa, które wypełniają swoje prawne i etyczne obowiązki, ale które są także skłonne wyjść poza wyznaczone, obowiązkowe ramy. Na najwyższym poziomie omawianej „drabiny odpowiedzialności” stoją te firmy, które cechuje postawa *społecznego wkładu*. Wówczas przedsiębiorstwa „biorą sobie do serca argumenty na rzecz większej społecznej odpowiedzialności. Uznają się za odpowiedzialnych członków społeczeństwa i aktywnie poszukują możliwości wniesienia swojego wkładu” w dobro społeczne⁹. Zatem odnosząc się do próby ustalenia granicy odpowiedzialności, można pokusić się o stwierdzenie, że niewątpliwym minimum, którym przedsiębiorstwo powinno się wykazać w realizowaniu zasad społecznej odpowiedzialności jest poziom „społecznego obowiązku”.

⁸ R.W. Griffin, *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002, s. 152.

⁹ Tamże, s. 153.

5. Podsumowanie

Prowadzone rozważania pozwalają stwierdzić, że będąc (lub chcąc być) odpowiedzialnym podmiotem gospodarującym, firma powinna wykazać troskę o niwelowanie efektów zewnętrznych powstałych podczas prowadzenia swojej działalności gospodarczej. Można bowiem zrzucić ciężar całej odpowiedzialności za swoje dokonania na państwo, ale (co zresztą zostało zobrazowane na rysunku 1) konsekwencje w postaci nieponiesionych kosztów i tak w ostateczności pokryje społeczeństwo. Dodatkowo trzeba pamiętać, że chodzi tu nie tylko o wymiar materialny negatywnych skutków działalności przedsiębiorstw, ale także o wymiar pozamaterialny, przejawiający się między innymi utratą zdrowia czy zanieczyszczeniem środowiska przyrodniczego, którego stan początkowy jest już niemożliwy do odtworzenia. Stąd zasadne wydaje się prowadzenie działalności zgodnie z ideą społecznej odpowiedzialności.

Literatura

- Czarny E., *Mikroekonomia*, PWE, Warszawa 2006.
- Griffin R.W., *Podstawy zarządzania organizacjami*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Gruszecki T., *Współczesne teorie przedsiębiorstwa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2002.
- Klimczak B., *Mikroekonomia*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- Krajewska A., *Niedoskonałości rynku i rola państwa w gospodarce*, [w:] R. Milewski, E. Kwiatkowski (red.), *Podstawy ekonomii*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2005.
- Rojek-Nowosielska M., *Kształtowanie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw*, Wyd. Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu, Wrocław 2006.
- Steinmann H., Schreyogg G., *Zarządzanie. Podstawy kierowania przedsiębiorstwem*, tłum. L. Matran, Wrocław 1992.

Źródło internetowe

<http://www.sverigefiskekortet.com/Documents/Om%20Sveaskog/Polish%20code%20of%20conduct.pdf> [15.01.2010].

MARKET OPERATORS, THE STATE TOWARDS CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY

Summary: The article is an attempt to discuss the negative aspects of the market (with particular emphasis on externalities). The point of reference to the presented situation is the idea of corporate social responsibility (CSR). The authoress suggests that the realization of its principles may be one way of correcting deficiencies of the market mechanism (or more accurately externalities). Additionally, for better understanding of the CSR concept, the levels and areas of CSR are described. The authoress points also another important problem in corporate social responsibility discussion – the lack of precision border of CSR.